

*Мілієнко О. А.,
здобувач кафедри адміністративного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ЗМІСТ ПРИНЦИПІВ ГЛАСНОСТІ І ВІДКРИТОСТІ: ВІДМІННОСТІ У ЗАКОНОДАВЧОМУ ВРЕГУЛЮВАННІ

Анотація. У статті аналізується зміст принципів гласності і відкритості шляхом співставлення законодавчих положень стосовно вказаних принципів у таких кодифікованих процесуальних актах, як Кодекс адміністративного судочинства України, Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, а також у Законі України «Про судоустрій і статус судів»; вказується на неоднозначність підходів законодавця до змісту цих принципів у вказаних актах.

Ключові слова: принцип, засади, гласність, відкритість, фіксування технічними засобами.

Постановка проблеми. Питанням принципів останнім часом приділяється чимало уваги як з боку науковців (при цьому фахівців з будь-якої галузі права), так і з боку законодавця, адже все частіше відповідні норми-принципи знаходять своє закріплення у сучасних законодавчих актах. Натомість одним з недоліків вітчизняного законодавства є відсутність уніфікованого підходу до схожих положень, які закріплюються ним у різних нормативно-правових актах. Одним з прикладів відсутності такого уніфікованого підходу є нормативне врегулювання принципів гласності та відкритості у процесуальних актах, зокрема у Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС України), Господарському процесуальному кодексі України (далі – ГПК України), Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України), Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основоположною базою дослідження принципів адміністративного права загалом та принципів адміністративного судочинства зокрема, а також безпосередньо принципів гласності та відкритості є наукові праці таких радянських та сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених-юристів, як В.Б. Авер'янов, П.О. Баранчик, Д.М. Бахрах, В.М. Бєвзенко, Ю.П. Битяк, В.А. Власов, О.О. Гаврилюк, В.В. Галунько, П.В. Діхтєвський, М.Г. Кобилянський, Ю.М. Козлов, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, В.М. Кондратенко, О.П. Коренєв, О.В. Кузьменко, Б.М. Лазарєв, Д.М. Лук'янець, О.Є. Луньов, В.М. Манохін, Р.С. Мельник, Г.І. Петров, А.А. Пухтецька, С.Г. Стеценко, С.С. Студеникін, Ю.О. Тихомиров, Г.А. Хом'яков, А.М. Школик та ін. Особливості прояву гласності в кримінальному судочинстві досліджували Б.Р. Бицадзе, В.В. Король, З.В. Макарова, П.І. Репешко, О.А. Сегал, Н.І. Сірий та інші; в цивільному судочинстві – А.О. Малярєнко, В.В. Машанкін, Л.В. Туманова, М.Й. Штефан та ін.

Мета статті – з'ясувати зміст принципів гласності і відкритості, особливості врегулювання цих принципів у КАС України порівняно із законодавчим їх врегулюванням в інших процесуальних кодифікованих актах; виявити недоліки у законодавчих нормах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законодавче врегулювання того чи іншого питання у конкретній статті закону є оптимальним, коли крім «працюючого» положення, за-

кладеного у ній, також дотримано логіку як побудови назви, так і викладення змісту норми (відповідно до її назви). На жаль, чинне вітчизняне законодавство не завжди може похвалитися таким станом речей.

Майже всі процесуальні кодифіковані акти мають у своєму складі норму під назвою «гласність» (відповідного процесу, судочинства). Одні з них формулюють цей принцип саме так, без поєднання з іншими принципами, інші – у поєднанні з близькими за змістом принципами, і при цьому варіації елементів такої сукупності можуть бути різноманітними. Так, у чинному законодавстві України, яке має безпосереднє відношення до того чи іншого різновиду судочинства або стосується загальних щодо судочинства та судоустрою питань, спостерігається три таких варіації щодо закріплення принципів «гласності», «відкритості», «фіксування технічними засобами»:

1) закріплення окремої статті під назвою «гласність», у змісті якої закріплюється загальне правило про відкритість судового розгляду та регулюються випадки, коли можливим є закритий розгляд, а також закріплюються положення про фіксування процесу технічними засобами (наприклад, ст. 4-4 ГПК України);

2) поєднання у назві, тобто своєрідне виокремлення і в той же час підкреслення нерозривного зв'язку шляхом розміщення так би мовити «на одному щаблі» принципу гласності та іншого принципу. Цей варіант є доволі поширеним, натомість відсутня єдність щодо другого принципу, з яким поєднується «у парі» принцип гласності. Так, у ч. 3 ст. 129 Конституції України в одному п. 7 поєднані такі засади судочинства, як «гласність та фіксування технічними засобами»; у ст. 6 ЦПК України та у ст.ст. 7, 12 КАС України, ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус судів» – принципи «гласності та відкритості» (відповідного судочинства, судового процесу). При цьому у відповідних нормах відсутній уніфікований підхід до тлумачення змісту відповідних принципів. У змісті вказаних норм, так само, як і в ситуації зі ст. 4-4 ГПК України, закріплюється загальне правило про відкрите судове засідання, встановлюються винятки із цього загального правила, коли можливим є проведення закритого судового засідання, і не оминаються питання фіксування судового засідання технічними засобами;

3) поєднання у межах одного пункту і «гласності», і «відкритості», і «фіксування технічними засобами». Саме таку будову має ст. 27 КПК України, який був прийнятий пізніше всіх наведених вище законодавчих актів (2012 р.). Цей варіант законодавчого закріплення, з одного боку, відповідає конституційній нормі, якою виокремлюються такі засади судочинства, як «гласність» та «фіксування технічними засобами», а з іншого – він враховує структуру відповідних норм, яка використовується як у процесуальних кодифікованих актах, так і у спеціальному Законі з питань судоустрою вже сучасного періоду (ЦПК України – 2004 р., КАС України – 2005 р., Закон України «Про судоустрій і статус судів» – 2010 р.).

Зрозуміло, що такий «різної» у законодавчому підході в межах навіть лише процесуальних актів навряд чи можна визнати вдалим нормативним врегулюванням. Щонайменше, виникає питання про те, чи всі виокремлені принципи (засади) є самостійними та самодостатніми, чи вони є складовими єдиного уніфікованого принципу. І при позитивній відповіді на друге питання відразу ж постає ще одне – який тоді це комплексний принцип:

1) «гласність і відкритість», як їх поєднано у двох з чотирьох кодифікованих процесуальних актах та у спеціальному з питань судоустрою законі;

2) «гласність і фіксування технічними засобами», як це закріплено в Основному Законі держави;

3) «гласність, відкритість і фіксування технічними засобами», як це закріплено в останньому за датою прийняття кодифікованому процесуальному акті.

Але почнемо спочатку. Конституція України як Основний Закон держави ще у 1996 р. у розділі «Правосуддя» у ч. 3 ст. 129 серед основних засад судочинства закріпила засади «гласності судового процесу та його повне фіксування технічними засобами» (п. 7). Якщо ми подивимось на перелік всіх цих основних засад судочинства, то побачимо, що всі вони (законність; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення доведеності вини; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; підтримання державного обвинувачення в суді прокурором; забезпечення обвинуваченому права на захист; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду; обов'язковість рішень суду), по суті, є тою категорією, яка у доктрині права та у чималій кількості нормативно-правових джерел окреслюється як «принципи».

Термін «засади» у тому контексті, який нами аналізується, у тлумачних словниках має значення: а) «основа чогось; головне, на що спирається, на чому ґрунтується що-небудь»; б) «вихідне головне положення чого-небудь, принцип; основа світогляду; правило поведінки»; в) «спосіб, метод здійснення чого-небудь» [1, с. 505; 2, с. 214]. Відтак, терміни «засади» і «принципи» є синонімічними. У такому значенні він використаний у Конституції України, у КПК України (у ст. 7 останнього «гласність, відкритість та повне фіксування судового провадження технічними засобами» окреслюються як засади кримінального провадження). Натомість законодавець використовує термін «засади» і в інших значеннях. Візьмемо для прикладу закон, який має безпосереднє відношення до питань судочинства – Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Стаття 11 «Гласність і відкритість судового процесу» цього Закону структурно розташована у Розділі першому, який має назву «Засади організації судової влади». У цьому розділі поєднано як норми, які, по суті, є принципами функціонування судової влади (ст. 6 «Незалежність судів», ст. 9 «Рівність перед законом і судом», ст. 11 «Гласність і відкритість судового процесу», ст. 13 «Обов'язковість судових рішень»), так і питання, які безпосередньо стосуються організації діяльності судової влади (ст. 1 «Судова влада», ст. 2 «Завдання суду», ст. 3 «Судова система України», ст. 4 «Законодавство про судоустрій і статус суддів», ст. 5 «Здійснення правосуддя», ст. 7 «Право на справедливий суд», ст. 8 «Право на повноважний суд», ст. 10 «Правова допомога при реалізації права на справедливий суд», ст. 12 «Мова судочинства і діловодства в судах», ст. 14 «Право на оскарження судового рішення», ст. 15 «Склад суду та його

визначення», ст. 16 «Символи судової влади»). Тобто суто формально за межі значення терміну «засади» у законі не вийшли, але така «мішанина» двох значень одного терміну все ж таки ускладнює сприйняття, дещо нівелює значення такої базової категорії права, як принципи.

В іншому кодифікованому процесуальному акті – ЦПК України – «гласність та відкритість» також не називаються принципами, а розташована відповідна норма у Главі «Основні положення» Розділу «Загальні положення», тобто навіть про засади не йдеться. Серед принципів, які б ми виокремили у цій главі (здійснення правосуддя на засадах поваги до честі і гідності, рівності перед законом і судом; гласність і відкритість судового розгляду, змагальність сторін, диспозитивність, забезпечення апеляційного і касаційного оскарження судових рішень; обов'язковість судових рішень) розміщуються норми, якими регулюються й інші питання (завдання відповідного судочинства; законодавство про відповідне судочинство; право на звернення до суду за захистом; способи захисту, які застосовуються судом; мова цивільного судочинства; законодавство, відносно до якого суд вирішує справи; автоматизована система документообігу суду; право на правову допомогу).

У КАС України «гласність та відкритість адміністративно-судочинства» чітко окреслюються як принципи. Проблема щодо необхідності відокремлення у законодавчих актах категорій «засади» та «принципи» не є новою, всі ці та інші пов'язані з ними питання вже підіймалися у наукових джерелах [3, с. 22–25], ми ж нагадали про наявність цієї проблеми для того, щоб підкреслити, що є прихильниками єдиної уніфікованої термінології в законодавчих актах, або хоча б у законодавчих актах однієї групи (наприклад, у процесуальних актах), та щоб акцентувати увагу на тому, що ще чимало аспектів вітчизняного законодавства має бути вдосконалене.

Натомість перейдемо до більш суттєвих недоліків (хоча недоліки навряд чи є більшими чи меншими, або вони є, або їх немає) законодавчого врегулювання змісту принципів «гласності, відкритості та фіксування технічними засобами».

Якщо стаття має назву «гласність та відкритість...», то логічним є очікування розкриття у її змісті спочатку принципу гласності, а потім – відкритості (за умови, що ці принципи є самостійними), натомість законодавчі побудови відповідних норм дещо суперечливі, що підтверджує наведений нижче аналіз відповідних частин подібних статей кодифікованих процесуальних актів.

У ГПК України (першому з часів незалежності кодифікованому процесуальному акті, в якому з 2001 р. завдяки внесенню до нього змін було закріплено принцип гласності) розкриття цього принципу у ч. 1 ст. 4-4 починається з закріплення загального правила про відкритий розгляд справ у господарських судах та встановлення винятків із цього правила (коли це суперечить вимогам щодо охорони державної, комерційної або банківської таємниці, або коли сторони чи одна зі сторін обґрунтовано вимагають конфіденційного розгляду справи і подають відповідне клопотання до початку розгляду справи по суті).

У ч. 1 ст. 6 ЦПК України йдеться про *усність та відкритість* («розгляд справ у всіх судах проводиться усно і відкрито»), таким чином норма починається з розкриття положень, які характеризують відкритість, а відтак, поки що незрозумілим залишається питання, чи то гласність включає у себе питання відкритого та закритого судового розгляду, чи то норма побудована з порушенням логіки викладення положень її змісту.

Натомість у першій частині ст. 12 КАС України йдеться дещо про інше, а саме про можливість отримання як усної, так і письмової інформації в адміністративному суді *щодо результатів розгляду справи* особами, які беруть участь у справі, а також особами, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки. Крім цього, у вказаній нормі закріплено заборону обмеження права будь-кого на отримання в адміністративному суді *інформації про дату, час і місце розгляду* своєї справи та ухвалені в ній судові рішення (у формулюванні КАС України – «ніхто не може бути обмежений...»). Право не надавати зазначену інформацію пов'язується або з анонімністю особи, яка звертається, адже вітчизняне законодавство характеризується загальною тенденцією до обмеження розгляду анонімних звернень, або з відсутністю вказівки про місце проживання чи місцезнаходження (для юридичних осіб) особи, яка бере участь у справі, або з наявністю у зверненні висловлень, що свідчать про неповагу до суду.

Майже так само побудована і ч. 1 ст. 27 КПК України, який був прийнятий значно пізніше (2012 р.), ніж ГПК (1991 р., норма про гласність – 2001 р.), ЦПК України (2004 р.) та КАС України (2005 р.). Так, у ч. 1 ст. 27 КПК України закріплено, що учасники судового провадження, а також особи, які не брали участі у кримінальному провадженні, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути обмежені у *праві на отримання* в суді як усної, так і письмової інформації *щодо результатів судового розгляду та у праві на ознайомлення з процесуальними рішеннями й отримання їх копій*. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді *інформації про дату, час і місце судового розгляду та про ухвалені в ньому судові рішення*, крім випадків, установлених законом.

Попри суттєві (на наш погляд, позитивні) відмінності наведених положень КАС та КПК України від подібних положень ЦПК та ГПК України, все ж таки привертає увагу такий недолік у побудові відповідних норм, як недотримання послідовності у їх викладенні, адже спочатку закріплюються положення про можливість отримання інформації *про результат*, а після – інформації *про дату, час і місце розгляду*. Має бути навпаки: спочатку – розгляд, потім – результат. Якщо ж порівнювати наведені вище положення безпосередньо із положеннями ЦПК України, то в останньому норма про неможливість позбавлення права на інформацію про час і місце розгляду своєї справи вміщуються у другій частині (нагадаємо, у першій частині закріплюється загальне правило про відкритість судового розгляду).

Частина 1 ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» «Гласність і відкритість судового процесу» побудована більш узагальнено порівняно із усіма переліченими вище процесуальними кодифікованими актами, і це зрозуміло, адже цей Закон загальний і не регулює процесуальні питання щодо окремих різновидів судочинства, а відтак, у ній поєднані (досить вдало, на наш погляд, зауваження викликає лише послідовність у розміщенні) загальні правила про відкритість: а) судових рішень; б) судових засідань; в) інформації щодо справ, які розглядаються судом. Більша частина цієї норми регулює питання доступу до відповідної інформації, що є проявом принципу гласності, як це буде доведено нижче.

Саме категорія «інформація», на наш погляд, є базовою у структурі принципу гласності. Підтвердження такої нашої позиції знаходимо й в енциклопедичних правових виданнях. Так, наприклад, в Юридичній енциклопедії за ред. Ю.С. Шемшученко вказується, що гласність є одним з принципів *реалізації*

права на інформацію. Принцип гласності забезпечується насамперед *розповсюдженням інформації* у всіх сферах суспільного і державного життя через спеціальні інформаційні служби, засоби масової інформації (далі – ЗМІ) та інші засоби інформування, *відкритим (публічним)* характером державних органів, органів місцевого самоврядування, окрім випадків, передбачених законами України. Органи законодавчої, виконавчої і судової влади та місцевого самоврядування зобов'язані *інформувати про свою діяльність і прийняті рішення*. Дотримання принципу гласності є однією з основних гарантій конституційного права на інформацію як складової права на свободу думки і слова [4, с. 596].

В іншому юридичному виданні зазначається, що гласність судового розгляду є одним з конституційних принципів судового процесу, який полягає в тому, що розгляд справ у всіх судах України провадиться у відкритих для всіх громадян засіданнях суду, а преса та інші ЗМІ можуть висвітлювати хід і результати цих засідань і вільно коментувати їх [5, с. 33], тобто опосередковано також йдеться про можливість одержання та розповсюдження певної інформації (про хід і результати судового розгляду). Натомість бачимо і розкриття цього принципу через категорію «відкрите судове засідання». Безпосередньо із розглядом у відкритих судових засіданнях пов'язують принцип гласності і автори «Сучасної правової енциклопедії» («гласність є <...> принципом судочинства, що полягає у відкритості діяльності судових органів при розгляді справ») [6, с. 72–73]. Саме у такому формулюванні сутність принципу гласності розкрито найширше, адже йдеться про відкритість діяльності судових органів загалом, до якої, на наш погляд, включається і відкритість різного роду інформації, починаючи від дати, часу і місця судових засідань, продовжуючи самим ходом судових засідань, та закінчуючи змістом ухваленого по суті розгляду питання судового акту-документа.

Продовжуючи аналіз побудови відповідних норм процесуальних кодифікованих актів, відзначимо, що норма ГПК України, присвячена «Гласності розгляду справ» (ст. 4-4), є найменшою за обсягом, вміщує всього три частини, одна з яких присвячена випадкам відкритого та закритого судового розгляду, друга – оформленню відповідного акту суду при вирішенні питання про відкритий чи закритий розгляд (ухвала), третя – питанням фіксування судового процесу технічними засобами та його відображення в протоколі судового засідання.

Норма ЦПК України, присвячена гласності та відкритості цивільного судочинства (ст. 6), характеризується певною «строкатістю» у своєму викладенні, коли перемежуються положення про інформацію (ч. 2, ч. 4); положення про відкритість та закритість судових засідань (ч. 1, ч. 3, ч. 5, ч. 6, ч. 7) та інші положення: фіксування (ч. 8, ч. 10, ч. 11), оголошення рішень (ч. 9).

Побудова відповідної норми КАС України (ст. 12) більш «однорідна»: ч. 1 та ч. 2 стосуються саме загальних питань гласності (можливості отримання певної інформації); три наступні частини ст. 12 КАС України (ч. ч. 3, 4, 5) регулюють питання відкритих та закритих судових засідань, встановлюючи загальне правило про відкритий розгляд справ в адміністративних судах; ще три наступні частини (ч. ч. 6, 7 та 8) присвячені врегулюванню питань фіксування технічними засобами, про що, як і у випадку з ГПК та ЦПК України, також не йдеться у назві відповідної статті, що можна розуміти або як включення такої *засади судочинства як фіксування судового розгляду технічними засобами* (за Конституцією України) до змісту прин-

ціпів гласності та відкритості, або як змішування цих засад. У першому випадку виникає питання, до якого саме принципу включається фіксування. У другому ж випадку, оскільки у назві статті відповідна засада не відображена, припускається висновок про «відкидання» її як самостійної, але тоді це суперечить положенням відповідної конституційної норми (п. 7 ч. 3 ст. 129 Конституції України). Остання частина статті, що аналізується (ч. 9 ст. 12 КАС України), є схожою із відповідною нормою у ЦПК України – вона встановлює, що судові рішення, ухвалені у відкритому судовому засіданні, проголошуються прилюдно. Якщо судовий розгляд відбувався у закритому судовому засіданні, прилюдно проголошується лише резолютивна частина рішення.

Отже, вбачається відмінний від ГПК та ЦПК України підхід щодо структурної побудови відповідної статті; більш логічний, такий, що відповідає структурі назви, порядок викладення норм. Натомість не достатньо зрозумілою залишається ситуація з місцем «фіксування судового розгляду технічними засобами» у системі принципів судочинства: чи є воно самостійним принципом (засадою), чи включається до складу інших принципів. У той же час остаточного вирішення потребує питання, чи є принципи гласності та відкритості самостійними відносно один одного принципами, чи це єдиний комплексний принцип судочинства.

Щодо змісту принципів гласності та відкритості судового процесу, закріпленого у спеціальному щодо питань судустрою і статусу суддів законі – Законі України «Про судустрій і статус суддів», то структурна побудова відповідної його норми (ч. 2 ст. 11) безпосередньо пов'язана із гласністю, який ми прив'язуємо до категорії «інформація». Так, зокрема, закріплюється загальне правило про відкритість інформації про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, дату надходження позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення, стадії розгляду справи, місце, дату і час судового засідання, рух справи з одного суду до іншого (невідкладність її оприлюднення на офіційному веб-сайті судової влади України). Частина 3є конкретизацією норми про відкритість розгляду справ у судах і в той же час регулює питання фіксації такого розгляду; ч. 4 дещо конкретизує питання розгляду справ у закритому судовому засіданні; ч. 5 безпосередньо присвячена питанням фіксації технічними засобами, натомість вона занадто узагальнююча, вміщує посилавання на інше законодавство; ч. 6 закріплює дозвіл на можливість учасникам судового процесу на підставі рішення суду брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції; ч. 7 ст. 11 Закону України «Про судустрій і статус суддів», на наш погляд, лише опосередковано стосується питань гласності та відкритості, адже регулює питання, де саме мають проводитись судові засідання («виключно в спеціально обладнаному для цього приміщенні суду – залі засідань, яке придатне для розміщення сторін та інших учасників судового процесу і дає змогу реалізовувати надані їм процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки, передбачені законом»).

Цікавим з точки зору своєї трансформації є той факт, що до прийняття вищевказаного Закону в Україні діяв Закон України «Про судустрій України» № 3018-III від 7 лютого 2002 р., ст. 9 якого у Главі 2 «Засади здійснення правосуддя в Україні» мала назву «Гласність судового процесу», отже визнавала лише цю засаду здійснення правосуддя, без поєднання із відкритістю. Щодо її змісту зазначимо, що вказана засада тлумачилась з позиції неможливості обмеження у праві на отримання в суді ус-

ної або письмової інформації щодо результатів розгляду своєї судової справи. Частина 2, 3 та 4 розкривали зміст принципу гласності через врегулювання ситуацій відкритого та закритого судового розгляду та окремих питань фіксування. Норми про розгляд справ у закритому судовому засіданні (ч. 3) та фіксування технічними засобами (ч. 4) мали відсильний до процесуального законодавства характер. Отже, зміст начебто схожий, натомість пізніше законодавець виокремив у назві ці дві категорії («гласність» та «відкритість»), чим, на наш погляд, підкреслив неможливість їх отождолення.

Ще раніше у назві відповідної норми здійснювалось поєднання гласності та фіксування. Так, ст. 14 Закону УРСР «Про судустрій України» № 2022-X від 5 червня 1981 р. мала назву «Гласність судового процесу та фіксування його технічними засобами», а її зміст складався всього з трьох частин. Перша частина стосувалася питань відкритих та закритих розглядів справ; друга – регулювала питання отримання інформації щодо результатів розгляду своєї справи; третя частина присвячувалась питанням фіксування. Натомість і це вже змінена у сучасних умовах норма (2001 р.). У первісній редакції ст. 14 мала назву «Відкритий розгляд справ у всіх судах» та складалася з двох речень: розгляд справ у всіх судах Української РСР є відкритим; слухання справ у закритому засіданні суду допускається лише у випадках, встановлених законом, з додержанням при цьому всіх правил судочинства.

Отже, спостерігаємо суттєві відмінності у підходах законодавця щодо поєднання та змісту принципів (засад) гласності, відкритості судового розгляду та його фіксування технічними засобами, які змінювались із плином часу, натомість не є однаковими й у сучасних законодавчих актах.

Як вже зазначалось, на відміну від усіх інших кодифікованих процесуальних актів та спеціального з питань судустрою закону, КПК України у назві відповідної статті поєднує гласність, відкритість та фіксування. Натомість це майже єдина суттєва відмінність. Частина 2 ст. 27 КПК України регулює питання відкритості кримінальних проваджень та винятки із цього загального правила; ч. 3 ст. 27 КПК України стосується таких аспектів інформації, як можливість оголошення у судовому засіданні особистих записів, листів, змісту особистих телефонних розмов, телеграфних та інших повідомлень; ч. 4 – дещо деталізує питання проведення закритих судових засідань; ч. 5 та 6 ст. 27 КПК України присвячені врегулюванню питань фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу. І, як і в більшості інших проаналізованих вище кодифікованих процесуальних актах (ЦПК та КАС України), остання частина відповідної статті присвячена врегулюванню питань проголошення судових рішень. У раніше чинному КПК № 1001-05 від 28 грудня 1960 р. відповідна стаття (ст. 20) у всіх її редакціях протягом чинності кодексу мала назву «Гласність судового розгляду», і регулювала вона питання відкритих та закритих порядків розгляду справ та публічного проголошення вироків.

У доктринальних джерелах також відсутня єдність у розумінні принципу гласності. Його зміст, як правило, розкривається через категорію «відкритості» судової діяльності, можливості вільного відвідування судових засідань. Так, наприклад, В.М. Кондратенко, підсумовуючи дослідження питань реалізації принципу гласності в адміністративному судочинстві України, зазначає, що «гласність адміністративного процесу відображається тими ж елементами, що й гласність як державно-правова категорія, але з урахуванням специфіки здійснення

правосуддя, та представляється як демократичний, конституційний принцип адміністративного судочинства, який виражається в таких аспектах: а) відкритість діяльності системи адміністративних судів (відкритість доступу публіки та учасників процесу до судової зали, де слухається адміністративна справа (принцип відкритості адміністративного процесу); б) поінформованість населення про правозастосовну практику та прийняті судові рішення з адміністративних справ; в) формування громадської думки щодо адміністративного процесу» [7, с. 108].

Про те, що принципи «гласності» та «відкритості» розглядаються не як самостійні, а як єдиний комплексний принцип, опосередковано свідчить і той факт, що у довідникових та енциклопедичних юридичних виданнях на відміну від «гласності» про «відкритість судового розгляду» окремо не згадується. Прикметник «відкритий» у тлумачних словниках розуміється як «що його можна бачити без перешкоди; доступний зорові»; прямий, відвертий, щирий; неприхований, нетаємний, явний [2, с. 82]; гласний – як приступний (доступний) для широкої громадськості; відкритий, публічний [1, с. 310; 2, с. 118]. Як бачимо, і в наведених прикладах гласність характеризується через категорію «відкритий».

Висновки. Дослідження нормативно-правової бази, доктринальних джерел, тлумачних та довідникових юридичних видань дає змогу констатувати, що питання виокремлення «гласності» та «відкритості» у межах однієї назви є, принаймні, дискусійним, адже перша категорія розкривається через другу, тобто остання є невід'ємною складовою першої. У значній за обсягом вітчизняній нормативно-правовій базі окремо про «відкритість» згадується лише у поодиноких законах, наприклад у Законі України № 156-VIII від 5 лютого 2015 р. «Про засади державної регіональної політики» та у Законі України № 422/96-ВР від 16 жовтня 1996 р. «Про Конституційний Суд України», і тлумачиться вона саме з урахуванням потреб зазначених законодавчих актів. Також аналіз нормативно-правових джерел виявив відсутність єдності у законодавчому підході: 1) до назви відповідних категорій (три варіанти нормативно-врегулювання: відсутність будь-якої назви для позначення «гласності судового розгляду», «відкритості судового розгляду», «фіксування судового засідання технічними засобами»; позначення їх в якості «засад»; позначення їх в якості «принципів»); 2) до поєднання вказаних категорій (чотири варіанти врегулювання цього питання: у господарському процесуальному законодавстві – виокремлення статті «гласність розгляду справ»; у цивільному процесуальному, адміністративному судочинському та спеціальному законодавстві з питань судоустрою і статусу суддів – поєднання принципів гласності та відкритості судового розгляду; у конституційній нормі – поєднання засад гласності та фіксування технічними засобами; у кримінальному процесуальному законодавстві – поєднання гласності, відкритості та фіксування технічними засобами); 3) розкриття змісту гласності переважно здійснюється через використання категорії «відкритість»; 4) у нормах про гласність і відкритість вміщуються положення про фіксування технічними засобами

та про оголошення судових рішень. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень можуть бути з'ясування змісту та специфіки принципів гласності та відкритості як в кодифікованому акті з питань адміністративного судочинства, так і в інших кодифікованих процесуальних актах з метою вироблення єдиного уніфікованого законодавчого підходу до змісту цих принципів та вдосконалення відповідного законодавства.

Література:

1. Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів / уклад. Н.Д. Кусайкіна, Ю.С. Цибульник ; за ред. В.В. Дубічинського. – Х. : ВД «Школа», 2014. – 784 с.
2. Великий тлумачний словник української мови / уряд. Т.В. Ковальова. – Харків : Фоліо, 2005. – 767 с.
3. Коломоєць Т.О. Принципи адміністративного права : [монографія] / Т.О. Коломоєць, П.О. Баранчик. – Запоріжжя : поліграфічний центр «Copy Art», 2012. – 203 с.
4. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін.. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія імені М. П. Бажана», 1998– . – Т. 1 : А–Г. – 1998. – 672 с.
5. Головченко В.В. Юридична термінологія : [довідник] / В.В. Головченко, В.С. Ковальський. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 224 с.
6. Сучасна правова енциклопедія / [О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко та ін.] ; за заг. ред. О.В. Зайчука. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 384 с.
7. Кондратенко В.В. Сутність принципу гласності в адміністративному судочинстві України / В.В. Кондратенко // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 10. – С. 105–108.

Миленко Е. А. Содержание принципов гласности и открытости: отличия в законодательном регулировании

Аннотация. В статье анализируется содержание принципов гласности и открытости путем сопоставления законодательных положений в отношении указанных принципов в таких кодифицированных процессуальных актах, как Кодекс административного судопроизводства Украины, Хозяйственный процессуальный кодекс Украины, Гражданский процессуальный кодекс Украины, а также в Законе Украины «О судоустройстве и статусе судей»; указывается на неоднозначность подходов законодателя к содержанию данных принципов в указанных актах.

Ключевые слова: принцип, основа, гласность, открытость, фиксирование техническими средствами.

Miliyenko O. Content of publicity and openness principle: differences in legislative regulation

Summary. The content of publicity and openness principle are analyzed in the article in a way of comparison of legislative statements are connected with before noted principles in such codified procedural acts as Code of Administrative Court Procedure of Ukraine, Commercial Procedural Code of Ukraine and also Law of Ukraine “About judiciary and courts status”; it's pointed to the uncertainty in legislators' approaches about the context of principles are noted in the acts.

Key words: principle, bases, publicity, openness, fixation with technical means.